

NYA ARGUS

ADERTONDE ÄRGÅNGEN · NR 12 · HELSINGFORS 1. 7. 1925

M U S S O L I N I

NÅGRA PERSONLIGA INTRYCK OCH MINNESBILDER

Man må tänka vad man vill om Mussolini och hans politik, en sak kunna väl dock alla förena sig om: att han som statsman och personlighet höjer sig vida över de vanliga måtten. Och ett *curriculum vitae* sådant som hans torde icke äga många motstycken ens under en tid av så obegränsade möjligheter som den vi genomleva.

Född i den revolutionära och lidelsefulla Romagnan som son till en anarkistisk bysmed genomgår han en folkskola och ett folkskoleseminarium, från vilket han dock håller på att bli relegerad efter att öppet hava tagit det italienska konungamordet i försvar. Begynder sin verksamhet som folkskollärare men emigrerar inom kort till Schweiz; försöker sig där på allt slags arbete, sover arbetslös under broarna och tigger sitt bröd; utvisas från den ena kantonen efter den andra, och lämnar landet. Avtjänar hemma sin värnplikt, återgår till lärarverksamheten, ådömes fängelsestraff »för resande av livsfarligt vapen». Beger sig till Trient, där han redigerar en socialisttidning, tills han blir utvisad även från Österrike. Fungerar ett par år som socialistagitator i Forli, varunder han grundlägger tidningen »La lotta di classe» och sitter fem månader i fängelse för att han organiserat proteststrejker mot annexionskriget i Tripolis. Inväljes i det italienska socialistpartiets styrelse och blir huvudredaktör för »Avanti». Dominerar socialistkongresserna i Bologna 1912 och Ancona 1914, där han ursinnigt angriper den parlamentariska, byråkratiserade och kooperativa socialismen och fördriver dess ledare ur partiet, själv uppträdande som den direkta och beväpnade revolutionära

aktionens förkunnare. Neutral under världskrigets första månader övergår han snart nog till interventionismen och utstöttes ur socialistpartiet; i och med »Il Popolo d'Italia» skapar han sig ett organ för sin krigspropaganda och häktas i Rom såsom föranstaltare av opinionsmöten för Italiens ingripande i kriget. Efter krigsförklaringen mottages han på grund av sitt politiska förflutna icke som frivillig, men blir några månader senare mobiliserad och drar i fält med ett bersaglieri-regemente; efter ett års strider såras han av mer än femtio glödgade granatskärvor. I mars 1919 instiftar och organiserar han de första, underjordiska fascistförbunden. I oktober 1922 utfärdar han på Neapelkongressen sitt ultimatum till regeringen och marscherar mot Rom; går i sin svarta skjorta upp till konungen och förklarar sig övertaga makten, varefter hans trupper tåga in och besätta staden. Sedan dess har han som diktator länkat sitt lands öden. För jämnt ett år sedan vacklade han i sadeln, icke för en fientlig lansstöt utan snubblande över hinder som hans eget folk staplat i vägen för honom: fascistkamarillans lika brottsliga som stupida stämplingar. Men jämförelsevis snabbt tycktes han återvinna både balansen och besinningen.

Hans läggning och lynne bjuder på samma skarpa motsägelser och samma till synes oförmedlade övergångar som hans politiska utveckling. Han är de stora paradernas och de teatraliska ceremoniernas man, han har smak för *circenses* som en fornromersk imperator, men samtidigt är han praktisk som en ingenjör och modern som en expressionist, en äkta son

av industrialismens, teknikens och snabbhetens hetsade tidevarv. Han påstås berömma sig av att aldrig ha besökt ett museum, han färdas med förkärlek i flygmaskin och när han har gott om tid i automobil, sin egen chaufför och mekaniker; man har sett honom på landsvägarna på rygg under vagnen, reparerande denna för någon skada. Men sitt svarta pretoriangarde har han indelat i legioner, kohorter och centurior, vilka hälsa på antikt vis och höja ett grekiskt strids- och hyllningsrop.

För ögonblicket står ingen sky av sensation eller högaktualitet om hans namn. Men det sveper ödesvind kring hans kala caesartinningar, och förrän man vet ordet av står han kanske åter i upprörda och skickensediga händelsers mitt. Det förefaller väl därför inte alltför opåkallat om jag här för tidskriftens läsare upplivar några litet mer än årsgamla intryck och minnesbilder av den mäktige mannen, förvisso en av samtidens allra märkligaste personligheter.

Första gången jag såg honom var sent en kväll i Florens. Man firade som bäst en av fascismens stora åminnelsefester, årsveckan av marschen mot Rom; den fascistiska festkalendern är i förbigående sagt nära nog lika diger som den katolska kyrkans. Vi kommo av en händelse till domtorget och sågo att någonting var i görningen. Vid Ghibertis paradispport fattade vi posto bakom ett led ungdomlig fascistmilis och väntade. Det var *il duce*, hövdingen själv, som skulle passera. Snart visade han sig också. Där stod han upprätt och barhuvad i sin mörka automobil som långsamt rullade fram lik en forntida triumfvagn; den högra handen lyft och stelnad i den antika hälsningsåtbörden, ansiktet orörligt och dödsblekt mot det svarta i skjorta och dräkt. Han var överansträngd och utmattad. Hette det, efter sin långa och oavbrutna eriksgata genom landet. Med skulptural tydlighet avtecknade sig synen mot domkyrkofasadens skarpt belysta marmor och verkade onekligen som forntidens triumftågsrelief.

När min väg därefter förde mig i hans närhet skedde det i en helt annan omgivning och under helt andra omständigheter: i en romersk salong, där jag blev i tillfälle att trycka hans hand och växla några ord med honom. »Vill ni inte bli bekant med Mussolini?» sporde mig en liten beskäftig journalist som stod och konverserade mig om Finland. »Det är mycket enkelt. Se på nu.» Varefter han stegade fram och utan ett ord, en bugning eller en nick, med sidan till, sträckte ut handen mot den mäktige, som tog den. Det såg verkligen mycket enkelt

ut, men jag föredrog dock att vänta på en något mindre oceremoniös och mera självskriven introduktion, medan jag till en början åtnöjde mig med att taga diktatorn i närmare skärskådande.

En satt atletgestalt på korta och kraftiga ben. Ögonen stora, bruna, något utstående och uttryckslösa, med mycket stora vitor. Den mäktiga, framspringande pannan, vars utbuktningar vid tinningarna kom en att tänka på hornknölar, kämpade om herraväldet med ett utomordentligt starkt utvecklat käkparti. Jag tror jag aldrig sett ett människoanlete i så hög grad utstråla obändig, ja brutal kraft. Men man märkte att han inte kände sig i sitt rätta element på salongsparketten. Kringsvärd av flaxande och pladdrande utländska damer såg han både uttråkad och besvärad ut, vilken senare omständighet han sökte dölja under en avsiktligt vårdslös och nonchalant hållning, med händerna djupt nedgrävda i frackbenklädernas fickor.

Ute i Rom mötte man honom ofta, i bil på väg till eller från utrikesministeriet i Palazzo Chigi, under den dagliga motionsritten i Villa Borghese och vid många andra tillfällen. Besökte man en söndag stadens Zoologiska trädgård, under de eftermiddagstimmar då publikfrekvensen är störst, så kunde man, om man hade tur, återse honom under en lika säregen som överraskande aspekt. »Pappa, pappa, kom fort hit», ropade mina barn en dag efter mig med höga och ivriga röster, »här är Mussolini i bur.» Jag kastade en förstulen blick omkring mig och var i mitt stilla sinne glad över att ingen kunde förstå dem: man kunde ju aldrig veta i vilken bur barnaögat tyckt sig skönja likheten. Men småttingarna gävo inte med sig, jag släpades fram till gallret, och där befann jag mig — inför diktatorn i egen hög person. I djurtämjardress, höll jag på att skriva — i riddräkt menar jag naturligtvis — stod han där och lekte med den unga lejoninnan Italia, som han fått i hedersgåva av jag minns inte mera vem och som av honom, när hon kommit över det ofarliga knästadiet, deponerats i djurgården. Hon slog och nafsade efter hans handskade händer och bet smått i dem — han drog av sig handskarna och undersökte leende skråmorna och risporna i skinnet. Det föll sig inte svårt för åskådaren att inlägga någonting symboliskt i denna lek mellan den unga Italia och hennes herre. Men vem hade då kunnat ana att den starka tämjarhanden blott några månader senare skulle blöda för ett allvarligt slag av tassen...

Jag tackar min lycka att jag slutligen fick se honom i hans rätta miljö och uppfånga en

glimt av den makt varmed han fascinerar och behärskar massorna. Det var åter en stor minnesfest som begicks — fem år hade förflutit sedan de första fascistorganisationernas grundläggande — och dessutom stodo kammarvalen för dörren. För att celebrera årsdagen voro samtliga fascistiska kommuners *sindaci*, deras borgmästare eller kommunalordförande, inbjudna till Rom där Mussolini för dem skulle hålla ett stort politiskt tal, det stora politiska talet före valen. Omkring femtusen syndiker hade hörsammat kallelsen, åtföljda av pedeller och fanbärare med kommunernas standar; efter den obligatoriska defileringen förbi konungen skulle de kl. 11 f. m. samlas i Teatro Costanzi.

I mycket god tid infann jag mig i operahuset och erhöll plats på scenen ett par steg från den improviserade estrad, ett bord och en stol på en matta, därifrån diktatorn skulle tala. I bakgrunden bildade ett hundratal fanbärare i historiska dräkter eller uniformer en fanborg med sina vackra standar, bland vilka de »återlösta» städernas väckte den största uppmärksamheten — Triests, Trients, Fiumes, Görz' och andras. Regeringens medlemmar och fascismens spetsar samlades småningom på scenen. Man lade märke till Mussolinis utmärkta finansminister De Stefani och den mycket omstridda undervisningsministern filosofen Gentile, Benedetto Croces mångårige medarbetare i »La Critica»; hertigen av Havet (duca del Mare = marinministern amiral Thaon di Revel) var också närvarande, medan hans kollega hertigen av Segern (duca della Vittoria = krigsministern general Diaz) saknades. De femtusen syndikerna fyllde under tiden salongen — civila högtidsdräkter, fascistuniformer och enkla bondkläder om varandra.

Furstars punktlighet tycktes Roms nye cesar ännu inte vinnlägga sig om. En timme efter den utsatta tiden infann han sig, bebådad av trumpetstötter och hälsad på fornromerskt vis med uppsträckt högerhand, medan teatern genljöd av hyllningsropet *eia, eia, alalà* och fascisthymnen uppstämdes. Efter att ha välkomnats av Roms kommissarie Cremonesi, som för hövdingen förnyade fascismens kärleks- och trohetsed, tog han själv till orda. Talets innehåll blev säkerligen av telegrafan spritt över hela Europa och dess politiska innebörd av pressen i olika tonarter kommenterat. Här följa blott några personliga och opolitiska åhörarintryck.

Ett kraftigare tal har jag aldrig i mitt liv hört, och inte heller ett av så oförställd och oförbehållsam jag-form. »Det var jag som ville marschen mot Rom, det var jag som genom-

drev den, det var jag som gjorde slut på alla betänkligheter», sade han i sin redogörelse för fascismens utveckling. »Men segerruset steg mig inte åt huvudet. När 52,000 till tänderna beväpnade fascister defilerade förbi konungen stod inte jag med honom på Qvirinalens balkong: då satt jag redan vid mitt arbetsbord i utrikesministeriet.» Och vidare: »Jag gjorde en gång ett fruktlöst försök att opersonliggöra, att avmussolinisera fascismen. Tillfriskna från mig, sade jag till kongressen, giv partiet en kollektiv styrelse, ignorera mig, glöm mig om ni vill. Men det var inte möjligt. De stora historiska rörelserna äro inte bara ett resultat av anhopade massor, utan också en obändig viljas verk.»

Mycket karakteristisk var den enträgenhet, varmed han inskräpte att marschen mot Rom betecknat en verklig revolution, och det sätt varpå han motiverade denna sin enträgenhet. »Att samla beväpnade folkmassor, att med dem besätta offentliga byggnader, att föra arméer mot huvudstaden, om inte detta är liktydigt med det väsentliga i varje revolutionär handling, om inte detta utgör en insurrektion, då måste hela språkbruket läggas om. Och varför vill jag då vidhålla och förkunna att det var en revolution? Orden ha sin fruktansvärda trollmakt, och jag vill inte förringa vår underbara bragd.» I ett avseende skilde sig emellertid fascistrevolutionen från alla andra, mer eller mindre klassiska revolutioner: motståndarne blevo inte krossade. »Var denna vår långmodighet ett gott eller ett ont? Jag anser det vara lyckligt att vi inte nu ha bakom oss en mer eller mindre imponerande kortege arkebuserade, men — detta är min övertygelse och det bör skrikas ut så att alla höra det — blir det oss i morgon, för att försvara vår revolutions vinningar, nödvändigt att göra vad vi då underläto, så skola vi också göra det!» Orden skrekos verkligen ut. Och teatern skakade av en bifallsåska.

»Vad är då slutligen konstitutionen, som man nu för tiden talar så mycket om?» frågade han, övergående till beskyllningen för konstitutionsbrott. »Konstitutionen är varken Nessoskjorta eller ett foster, som ängsligt och avundsjukt måste förvaras i en glasburk. Folken gå framåt och få under sin utveckling nya behov och nya lidelser.» — »Med oss eller mot oss», lydde slutharangen. »Fascism eller antifascism. Och om våra fiender rycka an emot oss, spridda eller i samlad tropp, så ha vi endast en plikt: att slå ned dem, att tillintetgöra dem.»

Blek och tillknäppt i sin svarta redingot hade han börjat tala. Men ju längre det led dess

mera färg fick han, pannans ådror svälde, han liksom utvidgade sig, tilltog i rent kroppslig volym och pondus. Rösten, som i begynnelsen ljöd kall och dämpad, växte småningom i styrka och lidelse, fyllde hela teatern och kom dess väggar att skälva; orden slungades ut som framknackade ur ett maskingevär eller också föll de tunga och dova som klubbslag. Samma förvandling undergick åtbördsspråket. Den förtydligande handrörelsen, det understrykande eller varnande pekfingret avlöstes av den knutna näven; gång på gång hukade han sig ned, lik en brottare eller en knytnävskämpe som går till anfall.

Klockan 1.25 höjde han armen till slutharangen på Costanzis scen. Tidningarna antecknade att man redan klockan 2.20 såg honom galoppera omkring längs Villa Borgheses denna tid på dagen övergivna ridvägar. Däremellan hade han mottagit ovationer och lyckönskningar och tryckt hundratals händer, varit hemma, ätit frukost och klätt om sig. —

På eftermiddagen hade staden Rom stor mottagning på Capitolium. En praktfullare festlokal får man väl leta efter. Högtidssalen, där värdarna välkomnade sina gäster och där två orkestrar skötte om den musikaliska underhållningen, utgjordes av själva Capitolplatsen vars alla uppgångar spärrats. Rummets väggar, d.

v. s. Senatorspalatsets, Konservatorspalatsets och det Capitolinska museets fasader, voro beäckta med de romerska rionernas, stadsdelarnas, historiska fanor och gamla gobelänger med deras vapen, medan gallerierna, museisalarna och praktgemaken tjänstgjorde som byfféer; man hade sålunda det sällsynta tillfället att dricka ett glas frascati i själva Tabulariets arkad, i det republikanska Roms riksarkiv, med utsikt över Forums marmor och Palatinens järnekar och cypresser.

När Mussolini anlände till festen stormades bilen. Hans sekreterare Acerbo, vars snälla och jämförelsevis blonda gossfysionomi stack av mot den övriga svitens suggestiva svartmuskighet, han som av Mussolini gjordes till baron av en abruzzisk bergstopp samtidigt som D'Annunzio blev prins av en istrisk, förlorade sin pincené i tumultet och blev kullslagen. Och själv gungade diktatorn om ett ögonblick högt över det böljande och brusande folkhavet. Vid avfärden hade försiktighetsåtgärder vidtagits. Karabinjärer i mångdubbla led bildade spalje ned till åkdonet, och omgiven av en stark eskort arbetade sig täckbilen fram tum för tum genom den mångtusenhövdade och delirerande folkmassa, som fyllde det michelangeloska torgets marmorskål till bräddarna.

E. Z.

Kommentar 2016

Mussolini är ”praktisk som en ingenjör och modern som en expressionist”, rapporterar Emil Zilliacus i *Nya Argus* 1925. En läsare av idag fäster sig kanske främst vid att tidskriftens huvudredaktör 1911–33 i artikeln håller en så till synes sval och ’obekymrad’ attityd till den diktatur som *il duce* inrättat tre år tidigare. Snarare än en politisk analys av fascismen får vi en livlig beskrivning av Mussolinis personliga *image*. Och just det gör texten intressant som tidsdokument.

Entydig PR bedriver Zilliacus ju inte – slutscenens ”delirerande folkmassa” låter inte som en rekommendation – men samtidigt är han lika fascinerad av det teatraliska, av gesterna och skådespelet, som Olavi Paavolainen skulle vara 1936 i *Kolmannen valtakunnan vieraana*, hans berömda reportage från Nazi-Tyskland.

Och kanske bidrog i antikforskaren Zilliacus fall utsikten att också i framtiden få inbjudan till storslagna mottagningar och spektakel – med este-

tiska vibrationer från kejsartiden – till att han tasade runt den politiska kärnfrågan.

I bakgrunden anar man dessutom ekon av det finländska inbördeskriget sju år tidigare. Att också Mussolini hade krossat ett socialistiskt uppror kunde på borgerligt håll ses som en viktig merit. Som vi har sett (i *NA* 1–2/2016) gav Zilliacus redaktionskollega Eirik Hornborg 1930 den italienska fascismen sitt erkännande som ”*samlande kraft*” (ett förbluffande omdöme) trots att han kallade den finländska varianten ”missriktad”.

Den bisarra episod Zilliacus återberättar, statschefen som lejonvärd i en bur i stadens zoo, kan idag föra tankarna till Vladimir Putins mediala macho-bragder bland vilddjuren. Hos Donald Trump å sin sida hittar vi samma hyperboliska personifiering, politik i ”oförställd och oförbehållsam jagform”, som Zilliacus noterar i Mussolinis retorik.

1925 var det åtta år till *die Machtübernahme* i Tyskland och elva till koalitionen Franco-Mussolini-Hitlers samfälliga attack på Spanien.

TRYGVE SÖDERLING